

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ПИСАРЕНКО НАДІЯ БОРИСІВНА

УДК 342.95:347.998.85:164.041

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ
АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

12.00.07 «Адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право»

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня

доктора юридичних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор юридичних наук, професор **Битяк Юрій Прокопович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, перший проректор.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, професор **Кузьменко Оксана Володимирівна**, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», заступник директора Юридичного інституту;

– доктор юридичних наук, професор **Комзюк Анатолій Трохимович**, Харківський національний університет внутрішніх справ, професор кафедри адміністративного права та процесу;

– доктор юридичних наук, доцент **Константий Олександр Володимирович**, Конституційний Суд України, консультант судді Конституційного Суду України.

Захист відбудеться «01» листопада 2019 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися у Навчально-бібліотечному комплексі Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-а.

Автореферат розіслано «30» вересня 2019 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

В. Ю. Шепітько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Задеклароване на конституційному рівні прагнення нашої держави гарантувати всім особам, що перебувають під юрисдикцією України, реалізацію права на справедливий суд нерозривно пов'язане з необхідністю імплементації в національні процесуальні закони міжнародних стандартів здійснення правосуддя.

Важливим кроком, спрямованим на означену імплементацію, є розроблення основ (ідей), на яких ґрунтуються міжнародні стандарти здійснення правосуддя, – ідей верховенства права і справедливого суду. Такі основи називають концептуальними; вони зумовлюють сутність стандартів і принципово впливають на зміст національних норм, побудованих з урахуванням їхніх (стандартів) вимог. Результати, отримані внаслідок розроблення цих ідей, здатні визначити шляхи узгодження положень національних процесуальних законів з положеннями міжнародних нормативно-правових актів, що встановлюють зазначені стандарти, зокрема з тими, які вміщує Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція).

Для імплементації міжнародних стандартів здійснення правосуддя в національний адміністративний процесуальних закон розроблення концептуальних основ є вельми потрібним, оскільки адміністративне судочинство відзначається запровадженням спеціальних правил, звернення до яких гарантує рівні процесуальні можливості нерівним у матеріальних відносинах учасникам справи – приватним особам та суб'єктам владних повноважень. Такі правила полягають насамперед у тому, що під час вирішення публічно-правових спорів адміністративний суд діє не тільки як «арбітр»; він відіграє активну роль, здійснює повноваження, не властиві судам інших юрисдикцій, що не може не позначитися на змістовому наповненні в адміністративному судочинстві гарантій справедливого суду, а відтак і тих елементів, що в сукупності формують уявлення про ідею верховенства права.

Нині спеціальні правила розгляду й вирішення адміністративними судами спорів із суб'єктами владних повноважень об'єднано в Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС, Кодекс). Кодекс на сьогодні суттєво оновлений, адже у 2017 р. він зазнав нової редакції. Однак його приписи потребують подальшого вдосконалення, що зумовлено низкою чинників, серед яких – звернення громадян України до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) із заявами про порушення права на справедливий суд, зокрема, через неузгодженість норм Кодексу із приписами Конвенції.

Проблема розроблення концептуальних основ адміністративного судочинства актуалізується також й у світлі трансформаційних процесів у судовій системі, які

відбуваються останніми роками й зумовлюють потребу напрацювання нових підходів, спрямованих на впровадження в судову практику міжнародних стандартів здійснення правосуддя й захисту прав, свобод та інтересів приватних осіб у відносинах із суб'єктами владних повноважень.

У дисертаціях, підготовлених після набуття чинності Кодексу й присвячених проблемам адміністративного судочинства, українські правники акцентують увагу на специфіці його (судочинства) правил. Найяскравіше це простежується в працях, у яких розкривають питання закріплення й розуміння принципів цієї форми здійснення правосуддя. Ідеться, зокрема, про роботи С. Бондарчука «Принципи адміністративного судочинства України» (2010), С. Потапенка «Диспозитивність як принцип адміністративного процесу» (2010), Н. Шевцової «Диспозитивність та офіційність при вирішенні податкових спорів в адміністративному судочинстві» (2011), О. Пасенюка «Принцип верховенства права в адміністративній юстиції» (2012), Г. Тимченка «Принципи цивільного та адміністративного судочинства в Україні: проблеми теорії і практики» (2012), А. Рибченка «Верховенство права як принцип адміністративного судочинства» (2013), О. Кротюка «Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі та його реалізація в адміністративному судочинстві України» (2013), О. Каплі «Принципи адміністративного судочинства: теорія та практика реалізації» (2018) та інші.

Попри безсумнівну значущість згаданих, а також інших досліджень з цієї тематики, варто констатувати, що досі недостатньо опрацьовані питання узгодження принципів адміністративного судочинства з ідеями верховенства права та справедливого суду, а також питання ступеня імплементації вимог до правосуддя, задекларованих на рівні міжнародних нормативно-правових актів, у положеннях національного адміністративного процесуального закону.

Наведене вище зумовлює вибір теми дисертації й водночас засвідчує її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Проблематика дисертаційної роботи відповідає науковому напрямку, що розробляє кафедра адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми № 0111U009666 «Конституційно-правові проблеми забезпечення верховенства права у функціонуванні механізму публічної влади в Україні». Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого 23 березня 2012 р. (протокол № 7).

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення концептуальних основ адміністративного судочинства, розкриття їхнього змісту та

встановлення зв'язків між ними для розв'язання проблеми їх нормативного відображення в національному адміністративному процесуальному законі, обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення закону та практики його застосування.

Досягнення цієї мети зумовило необхідність розв'язання таких завдань:

- визначити сутність та співвідношення правових категорій «адміністративний процес» та «адміністративне судочинство»;
- охарактеризувати іманентні риси адміністративного судочинства як самостійної форми здійснення правосуддя;
- визначити коло концептуальних основ адміністративного судочинства та розкрити їх зміст;
- установити взаємозв'язок між ідеєю верховенства права, гарантіями справедливого суду, закріпленими в тексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., й основними засадами (принципами) адміністративного судочинства, визначеними в Кодексі адміністративного судочинства України;
- систематизувати конвенційні гарантії справедливого суду;
- подати характеристику конвенційних гарантій справедливого суду;
- визначити ступінь імплементації конвенційних гарантій справедливого суду в національному адміністративному процесуальному законі;
- обґрунтувати пропозиції щодо внесення змін та доповнень до КАС для подальшої імплементації гарантій справедливого суду в його приписи й гармонізації національного законодавства з конвенційними положеннями;
- виявити шляхи вдосконалення практики застосування адміністративними судами процесуальних норм й увідповіднити їх з міжнародними стандартами здійснення правосуддя.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із застосуванням адміністративними судами процесуальних норм під час розгляду й вирішення публічно-правових спорів.

Предметом дослідження є концептуальні основи адміністративного судочинства в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є сукупність методів наукового пізнання, серед яких можна вирізнити загальнонаукові і спеціально-наукові юридичні.

Використання під час підготовки всіх розділів дисертації діалектичного методу дало змогу обґрунтувати закономірний характер формування й розвитку концептуальних основ адміністративного судочинства. Звернення до нього забезпечило виокремлення цих основ, їх вивчення у взаємозв'язку, динаміці та постійному оновленні. За допомогою цього методу

обґрунтовано, що формування системи досліджуваних основ, визначення їхнього змісту відбулося внаслідок узагальнення позицій Європейського суду з прав людини, висловлених у численних рішеннях за заявами приватних осіб про порушення гарантованого Конвенцією права на справедливий суд. Застосування цього методу також уможливило висновок про те, що відображення концептуальних основ адміністративного судочинства в нормах національного процесуального закону й подальше використання цих норм якнайкраще сприяють реалізації приватною особою конституційного права на судовий захист належних їй прав, свобод, інтересів у відносинах, де однією зі сторін є суб'єкт владних повноважень.

За допомогою логіко-семантичного методу та методу індукції визначено поняття адміністративного судочинства, виокремлено його іманентні риси, подано характеристику кожної з них. Застосування цих методів дало змогу довести, що визначальною рисою досліджуваної форми здійснення правосуддя є її спрямованість на розв'язання спорів, які виникають з відносин приватних осіб із суб'єктами владних повноважень. З огляду на означене вище, запропоновано запровадити спеціальні процесуальні правила, що принципово відрізняються від правил цивільного процесуального та господарського процесуального законів (розділ 1, підрозділ 1.2).

Звернення до методу класифікації, а також системно-структурного, системно-функціонального методів сприяло вирізненню видів гарантій справедливого суду, визначенню їхнього змістового наповнення (розділ 2, підрозділ 2.2), установленню зв'язку цих гарантій з вимогами верховенства права та принципами адміністративного судочинства. Використання цих методів дало змогу сформулювати пропозиції щодо шляхів імплементації в національний адміністративний процесуальний закон гарантій справедливого суду з метою повноцінного їх запровадження в діяльність судів з розгляду й вирішення публічно-правових спорів (розділ 3, підрозділи 3.1, 3.2).

Завдяки використанню історичного та порівняльно-історичного (компаративного) прийомів дослідження було продемонстровано різні підходи до визначення сутності адміністративного процесу, наведено додаткові аргументи на користь висловленої в сучасній юридичній літературі позиції, відповідно до якої за нинішніх умов доцільним є повернення до судової концепції адміністративного процесу (розділ 1, підрозділ 1.1). Доведено, що еволюційне тлумачення Європейським судом з прав людини конвенційного положення про право на справедливий суд забезпечує виявлення нових складників цього права (розділ 2, підрозділи 2.1, 2.2).

Дослідження адміністративних процесуальних законів інших країн потребувало застосування порівняльно-правового методу, завдяки чому було продемонстровано різні підходи до способів відображення в їхніх текстах принципів адміністративного судочинства

та обґрунтовано доцільність використання таких способів для вдосконалення відповідних положень національного закону (розділ 3, підрозділ 3.1).

Підготовка роботи супроводжувалася вивченням наукового спадку видатних учених XIX – початку XX ст.: М. Загряцкова, А. Єлістратова, С. Коркунова, С. Корфа, М. Лозина-Лозинського, І. Михайловського, М. Розіна, Ю. Панейка, І. Тютрюмова та інших; радянських науковців, а саме: С. Алексєєва, О. Боннера, В. Горшенєва, Ю. Козлова, В. Сорокіна, Н. Саліщевої, П. Єлісейкіна, М. Полянського, В. Протасова, Д. Чечота та інших, а також численних студій сучасних правників, зокрема: В. Авер'янова, Д. Бахраха, В. Бєвзенка, Ю. Битяка, Л. Білої-Тіунової, С. Головатого, Є. Демського, О. Зеленцова, А. Карапетова, О. Каплі, С. Ківалова, М. Козюбри, Т. Коломоєць, В. Колпакова, В. Комарова, А. Комзюка, О. Константого, О. Кузьменко, Р. Куйбіди, М. Кучерявенка, Д. Лук'янца, Є. Лупарева, О. Марченко, Р. Мельника, О. Миколенка, О. Музи, М. Панова, В. Перепелюка, О. Петришина, О. Прокопенка, А. Пухтецької, М. Савчина, А. Селіванова, М. Смоковича, Ю. Старілова, С. Стеценка, В. Стефанюка, В. Тимощука, Г. Тимченка, О. Ткачука, О. Толочка, Т. Цувіної, Т. Фулей, С. Шевчука, О. Шило, А. Школика та інших.

На результати цього дослідження вплинули також наукові праці зарубіжних авторів: А. Барака, Т. Бінгема, А. Дайсі, Л. Лукайдеса, П. Махоуні, П. Штелькенса, Е. Шмідта-Ассманна та інших.

Нормативно-правовим та інформаційним підґрунтям дисертації є: Конституція України, рішення Конституційного Суду України, міжнародні нормативно-правові акти, зокрема Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., рішення Європейського суду з прав людини, національні процесуальні закони й процесуальні закони іноземних держав, а також доповіді Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії), висновки Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи та рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-членам.

Емпіричну базу дослідження становлять судові рішення, ухвалені за результатами розгляду й вирішення публічно-правових спорів та розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень, а також узагальнення практики застосування адміністративними судами національного законодавства, підготовлені Вищим адміністративним судом України у 2006–2016 рр.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що дисертація є однією з перших наукових праць, у якій розроблено концептуальні основи адміністративного судочинства, з'ясовано їхній зміст, встановлено їхні зв'язки та вирішено проблему відображення цих основ у національному адміністративному процесуальному законі з метою

їх повноцінного впровадження у діяльність судів з розгляду і вирішення публічно-правових спорів. До найбільш вагомих результатів роботи, що містять наукову новизну, слід віднести такі:

у перше:

– доведено, що концептуальними основами адміністративного судочинства є ідеї верховенства права і справедливого суду;

– аргументовано, що адміністративне судочинство ґрунтується на ідеї верховенства права в разі дотримання таких вимог: (а) правосуддя в адміністративних справах має бути доступним, а адміністративний суд незалежним та безстороннім; (б) адміністративний суд повинен неухильно дотримуватися законів, діяти виключно в межах своїх повноважень, реалізуючи які, (в) він має ухвалювати розумні, справедливі, вмотивовані та позбавлені будь-яких ознак необґрунтованої дискреції рішення; (г) у розгляді справи адміністративний суд повинен застосовувати закон однаково для всіх, (ґ) надаючи йому тлумачення в спосіб, що забезпечує пріоритет прав і свобод людини; (д) його остаточні рішення не можуть братися під сумнів та мають неухильно виконуватися;

– продемонстровано, що розвиток вимоги верховенства права отримують у гарантіях справедливого суду, окреслених у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.;

– доведено, що верховенство права в адміністративному процесуальному законі відображують гарантії справедливого суду, закріплені в системі принципів адміністративного судочинства;

– обґрунтовано доцільність нормативного закріплення такої системи принципів адміністративного судочинства: 1) доступ до правосуддя в адміністративних справах; 2) заборона дискримінації (рівність учасників процесу перед судом); 3) незалежність та безсторонність адміністративного суду; 4) публічність судового процесу; 5) законність; 6) рівність учасників справи перед законом; 7) змагальність учасників справи; 8) диспозитивність; 9) офіційне з'ясування всіх обставин у справі; 10) забезпечення права на апеляційний перегляд справи; 11) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення; 12) обґрунтованість судового рішення; 13) розумність строків розв'язання адміністративних справ;

– аргументовано з метою гарантування доступу до правосуддя в адміністративних справах доцільність внесення до КАС таких змін і доповнень: а) передбачити, що в разі скасування судового рішення із закриттям провадження у справі у зв'язку з порушенням правил юрисдикції, визначених у ст. 19 Кодексу, апеляційний та/або касаційний суд у резолютивній частині свого рішення повинен визначити, до юрисдикції якого суду віднесено

розгляд такої справи; б) уточнити, що справи підлягають передачі на розгляд Великої Палати Верховного Суду у всіх випадках, коли учасник справи оскаржує судові рішення з підстав порушення правил предметної юрисдикції, визначених у ст. 19 Кодексу; в) установити, що за наслідками розгляду касаційної скарги, у якій ставиться питання про порушення правил предметної юрисдикції, визначених у ст. 19 Кодексу, Велика Палата Верховного Суду, незважаючи на те, що таке порушення мало місце, має право залишити чинним судові рішення по суті справи, ухвалені судом першої чи апеляційної інстанції, якщо, за позицією Великої Палати Верховного Суду, таке судові рішення є справедливим, обґрунтованим та в частині застосування норм матеріального права – законним;

– умотивовано з метою забезпечення дотримання вимоги внутрішньої незалежності суддів закріплення в КАС права судді відступити від (а) правової позиції, викладеної Верховним Судом у висновку щодо застосування норм права, а також (б) висновків, викладених Верховним Судом у рішенні за результатами розгляду зразкової справи, з наведенням відповідного обґрунтування;

удосконалено:

– наукові підходи до розуміння гарантій справедливого суду, характеристики їхніх видів; до останніх віднесено гарантії: а) доступу до правосуддя; б) організаційні; в) процедурні;

– положення про те, що гарантії доступу до правосуддя в адміністративних справах спрямовані на створення умов, за яких приватна особа зможе: а) ініціювати вирішення публічно-правового спору в суді; б) домагатися його безпосереднього розгляду адміністративним судом з перспективою отримати остаточне та виконуване рішення суду; в) отримати правничу допомогу, зокрема, за наявності підстав, безоплатну; г) сплатити судовий збір, розмір якого не буде обтяжливим;

– положення про те, що організаційні гарантії справедливого суду передбачають розгляд публічно-правового спору (а) адміністративним судом, утвореним на підставі закону, який є (б) незалежним та (в) безстороннім;

– положення про те, що процедурні гарантії полягають у (а) справедливому, (б) публічному та (в) здійсненому впродовж розумного строку розв'язанні публічно-правового спору;

набули подальшого розвитку:

– висловлені в юридичній літературі позиції, відповідно до яких в умовах утворення спеціалізованих судів, що функціонують за правилами окремого процесуального закону – Кодексу адміністративного судочинства України, на підтримку заслуговує судова концепція адміністративного процесу;

– судження про те, що правила, які регламентують адміністративні процесуальні відносини й переважно зосереджені в Кодексі адміністративного судочинства України, є специфічними порівняно з правилами цивільного або господарського процесуальних законів, а відтак адміністративне процесуальне право набуло статусу самостійної процесуальної галузі;

– висловлені в юридичній літературі позиції, згідно з якими до конституційних положень та норм міжнародних нормативно-правових актів учасники адміністративних процесуальних відносин звертаються, коли КАС чітко не врегульовує певні питання судового процесу внаслідок формулювання його норм з використанням оціночних понять;

– наукові погляди на призначення рішень Європейського суду з прав людини як допоміжного джерела права стосовно практичного застосування положень Конвенції;

– пропозиції щодо закріплення в КАС принципу законності, який полягає в тому, що адміністративний суд: а) вирішує справи згідно з Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; б) застосовує інші правові акти, прийняті відповідним органом на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що визначені Конституцією та законами України; в) у разі неузгодженості положень правових актів різної юридичної сили застосовує акт, який має вищу силу; г) у разі відсутності нормативно-правового акта, що регулює певні відносини, звертається до аналогії закону або аналогії права, за винятком випадків встановлення підстав, меж повноважень та способу дій суб'єктів владних повноважень;

– аргументи щодо доцільності закріплення в КАС двох самостійних принципів – заборони дискримінації (рівності учасників процесу перед судом) та рівності учасників справи перед законом;

– уявлення про те, що процедурна гарантія справедливого розв'язання публічно-правового спору дотримується за умов забезпечення в судовому процесі рівності учасників справи перед законом, їхньої змагальності й належного обґрунтування судом свого рішення;

– погляди на те, що рівність учасників справи перед законом забезпечується в адміністративному судочинстві впровадженням, поряд із принципами змагальності та диспозитивності, принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі, який зумовлює процесуальну активність адміністративного суду.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дисертаційної роботи, що містяться у висновках та пропозиціях, мають перспективу використання в: а) науково-дослідницькій сфері – для подальших досліджень засад адміністративного судочинства; б) правотворчій діяльності – для вдосконалення та розвитку чинного адміністративного процесуального закону; в) правозастосовній діяльності суддів – у здійсненні правосуддя в

публічно-правових спорах; г) навчально-методичному процесі – у викладанні курсів з адміністративного права й адміністративного судочинства, інших споріднених дисциплін, підготовці підручників, навчальних посібників, розробці методичних рекомендацій щодо підготовки й проведення лекцій та практичних занять.

Наукові результати дисертації впроваджено в навчальний процес Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та навчальний і науковий процес Національної школи суддів України. Акти про впровадження розміщено у додатках до дисертації.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Наукова новизна, висновки та пропозиції сформульовані авторкою самостійно й обґрунтовані на підставі особистих досліджень та міркувань.

При використанні наукових праць інших учених, нормативно-правових актів, джерел емпіричної інформації на них зроблено відповідні посилання.

У монографії «Адміністративно-правові спори (удосконалення порядку вирішення)», опублікованій у співавторстві з В. Сьоміною, авторськими є положення, що містяться в розділах 1 (підрозділ 1.1) та 2 (підрозділи 2.2, 2.3) і стосуються ознак адміністративно-правових спорів, принципів адміністративного судочинства й проблем розмежування юрисдикцій судів щодо вирішення таких спорів. В опублікованій у співавторстві з Ю. Битяком праці «Процесуальна форма відправлення правосуддя в спорах за участю суб'єктів владних повноважень» особисто здобувачкою окреслено способи юридичної техніки, які вжито законодавцем при формулюванні правил про юрисдикцію адміністративних судів, а також на підставі аналізу судових рішень виявлено проблеми застосування цих правил й запропоновано шляхи їх розв'язання. В опублікованій у співавторстві з Ю. Битяком праці «Реалізація громадянами права на судовий захист у відносинах за участю Служби безпеки України» здобувачкою особисто вирізняє риси тих правових конфліктів за участю представників Служби безпеки України, які належить вирішувати за правилами адміністративного судочинства. В опублікованій у співавторстві з І. Бойко праці «Деякі питання розгляду судами справ за участю органів та посадових осіб місцевого самоврядування» здобувачкою особисто здійснено аналіз окремих положень законодавства про місцеве самоврядування, встановлено їхню неузгодженість із приписами Кодексу адміністративного судочинства України й запропоновано шляхи подолання виявленої проблеми.

Апробація матеріалів дисертації. Робота виконана на кафедрі адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, обговорена та рекомендована до захисту на її засіданні. Основні положення, висновки і пропозиції,

об'єднані в дисертаційній роботі, доповідалися авторкою і були оприлюднені на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, зокрема: «Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи» (м. Харків, 18–19 квітня 2002 р.); «Теоретичні та практичні проблеми реалізації Конституції України» (м. Харків, 29–30 червня 2006 р.); «Конституція України: досвід реалізації та шляхи удосконалення» (м. Харків, 21 червня 2006 р.); «Актуальні проблеми застосування Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України» (м. Харків, 25–26 січня 2007 р.); «Правова система України: проблеми і тенденції розвитку» (м. Харків, 3 червня 2010 р.); «Формування європейського правового простору: історія і сучасність» (м. Харків, 20 травня 2011 р.); «Вплив Європейського Союзу на національне адміністративне судочинство» (м. Харків, м. Гьотінген (Німеччина), травень 2011 р.); «Українське адміністративне право: сучасний стан і перспективи розвитку» (м. Київ, 23–24 вересня 2011 р.); «Публичное и частное право. Реализация теоретических разработок» (г. Киев, 25 сентября 2013 г.); «Актуальні проблеми адміністративно-правового регулювання» (м. Київ, 15 травня 2014 р.); «Правовое регулирование осуществления и защиты прав физических и юридических лиц» (г. Минск (Республика Беларусь), 4–5 ноября 2014 г.); «Сучасна адміністративно-правова доктрина захисту прав людини» (м. Харків, 17–18 квітня 2015 р.); «Захист прав людини в адміністративному судочинстві: сучасний стан і перспективи розвитку в Україні» (м. Київ, 1–2 жовтня 2015 р.); «Роль і місце адміністративної юстиції в умовах проведення конституційної реформи» (м. Запоріжжя, 23 жовтня 2015 р.); «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 8–9 квітня 2016 р.); «Актуальні питання реалізації нового Закону України «Про державну службу» (м. Запоріжжя, 21 квітня 2016 р.); «Адміністративне право сучасного етапу державотворення: стан та перспективи розвитку» (м. Харків, 21 травня 2016 р.); «Історія вітчизняного та європейського адміністративного права і процесу» (м. Київ, 6 жовтня 2016 р.; м. Львів, 11 листопада 2016 р.); «Усмотрение и оценочные понятия в административном праве» (г. Бишкек (Кыргызстан), 3–4 ноября 2016 г.); «Адміністративна процедура: особливості формування української концепції» (м. Харків, 15 вересня 2017 р.); «Права біженців та внутрішньо переміщених осіб: кращі європейські практики та шляхи їх імплементації» (м. Братислава (Словаччина), 23–27 жовтня 2017 р., м. Харків, 3–4 квітня 2018 р.); «Вороновські читання (єдність адміністративних та фінансових процедур)» (м. Львів, 5–6 жовтня 2018 р.); «Закарпатські правові читання» (м. Ужгород, 11–13 квітня 2019 р.); «Судовий розгляд податкових і митних спорів: проблеми, виклики, пріоритети» (м. Київ, 4–5 липня 2019 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки, сформульовані в дослідженні, знайшли відображення в 52 публікаціях, у тому числі в одній індивідуальній монографії і двох монографіях, виконаних у співавторстві, 24 статтях у фахових наукових періодичних виданнях України та періодичних виданнях інших держав, 19 тезах та доповідях, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації, а також 6 наукових працях, які додатково відображають результати дослідження.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою, завданнями та логікою дослідження обраної теми. Робота складається зі вступу, 3 розділів, які містять 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (373 найменування) і додатків. Загальний обсяг дисертації – 381 сторінка, з яких основний текст – 325 сторінок, список використаних джерел – 42 сторінки, додатки – 14 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, а також його методологічну основу, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про апробацію матеріалів дисертації, її структуру й обсяг.

Розділ 1 «Адміністративне судочинство як форма здійснення правосуддя» складається з двох підрозділів, у яких розглянуто наукові підходи до визначення категорії «адміністративний процес», її змістового наповнення та співвідношення з категорією «адміністративне судочинство», виокремлено та схарактеризовано головні риси адміністративного судочинства, окреслено коло концептуальних основ адміністративного судочинства.

У *підрозділі 1.1 «Адміністративний процес та адміністративне судочинство: наукові підходи до визначення правових категорій»* досліджено питання сутності категорій «адміністративний процес» та «адміністративне судочинство».

У *пункті 1.1.1 «Управлінська та юрисдикційна концепції адміністративного процесу»* проаналізовано наукові роботи радянського періоду, праці українських учених, у яких наведено аргументи на користь згаданих концепцій або вказано на їхні недоліки. Зроблено висновок, що сучасні адміністративісти переважно демонструють прихильність до так званої «широкої» концепції адміністративного процесу, згідно з якою цей процес розуміють як порядок вирішення будь-яких справ, що виникають в управлінській сфері. Констатовано, що за такого підходу структурним елементом адміністративного процесу стає адміністративне судочинство.

У пункті 1.1.2 «Судова концепція адміністративного процесу» зосереджено увагу на роботах, підготовлених працями наприкінці XIX – початку XX ст., окремих дослідженнях, виконаних за радянської доби, а також на працях представників української адміністративно-правової науки, в яких обґрунтовують зазначену концепцію. Доведено, що в умовах утворення спеціалізованих судів, що функціонують за правилами окремого процесуального закону – Кодексу адміністративного судочинства України, судова концепція адміністративного процесу заслуговує на підтримку.

У підрозділі 1.2 «Головні риси адміністративного судочинства та його відмінності від інших форм здійснення правосуддя» виокремлено такі риси цієї форми здійснення правосуддя: а) вона передбачає функціонування спеціалізованих адміністративних судів; б) її завданням є розв'язання публічно-правових спорів; в) вона регламентована нормами спеціального процесуального закону.

Ретельне вивчення цих рис дало змогу дійти висновку, що категорії «адміністративний процес» та «адміністративне судочинство» є рівнозначними: вони описують рух у напрямі вирішення публічно-правового спору, який є неможливим без виникнення унормованого за допомогою процесуальних правил суспільного зв'язку між судом та сторонами спору. Згадані процесуальні правила об'єднано в Кодексі адміністративного судочинства України. Підкреслено, що вони (правила) ґрунтуються на положеннях Основного Закону, на приписах ратифікованих Україною міжнародних нормативно-правових актів; фундаментальні ідеї, відображені і в конституційних нормах, і в нормах міжнародних, покладені в основу національного адміністративного процесуального закону; вони зумовлюють його розвиток, є орієнтирами для його вдосконалення. Такі ідеї формують концептуальні основи адміністративного судочинства. Доведено, що найвпливовішими з них є ідея верховенства права, що зайшла своє відображення в конституційних приписах, й ідея справедливого суду, яка розвинута в положеннях Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

Розділ 2 «Гарантії справедливого суду в адміністративному судочинстві» складається з двох підрозділів, у яких систематизовано гарантії, закріплені в п. 1 ст. 6 Конвенції, подано їхню характеристику, а також визначено ступінь їх імплементації в національному адміністративному процесуальному законі.

У підрозділі 2.1 «Гарантії справедливого суду: питання застосування в адміністративному судочинстві» встановлено, у яких випадках ЄСПЛ з обережністю ставиться до перевірки дотримання в національному судовому процесі таких гарантій. Так, Суд висловлював позицію щодо неприйнятності заяв про недотримання гарантій справедливого суду під час розгляду справ про: а) реалізацію політичних прав; б) сплату

податків; в) перебування на публічній службі. Наголошено, що така позиція Суду не означає, однак, що згадані гарантії не повинні бути відображені в національному адміністративному процесуальному законі. Навпаки, подібна імплементація є необхідною, адже вона ілюструє панування прогресивних, демократичних ідей, на яких ґрунтуються відносини між державою та приватною особою.

У підрозділі 2.2 «*Види гарантій справедливого суду, їх імплементація в законодавстві про адміністративне судочинство*» запропоновано вирізняти три групи гарантій, а саме: а) гарантії доступу до правосуддя (розкривають певні можливості (права) особи, яка має намір звернутися або звертається до суду за захистом); б) організаційні (встановлюють необхідність існування в державі незалежних та безсторонніх інституцій, уповноважених на розгляд і вирішення правових конфліктів); в) процедурні (визначають вимоги до процедури, відповідно до якої такий розгляд відбувається).

У пункті 2.2.1 «*Гарантії доступу до правосуддя*» зазначено, що гарантії окресленої групи спрямовані на створення умов, за яких приватна особа зможе: а) ініціювати вирішення публічно-правового спору в суді; б) домагатися його безпосереднього розгляду адміністративним судом з перспективою отримати остаточне та виконуване рішення суду; в) отримати правничу допомогу, зокрема, за наявності підстав, – безоплатну; г) сплатити судовий збір, розмір якого не буде обтяжливим.

Підкреслено, що право на доступ до правосуддя за національним законом не є абсолютним. Однак обмеження в його реалізації мають бути зумовлені законом, передбачати легітимну мету та відповідати критеріям пропорційності, виробленим у прецедентній практиці Європейського суду з прав людини. Кодекс адміністративного судочинства України не визнає процесуальної правоздатності за тими формуваннями, які за законом є суб'єктами права, однак такими, що, реалізуючи нормативно закріплені можливості, за власним бажанням не набули статусу юридичної особи. Зазначене не відповідає позиції Європейського суду з прав людини. Запропоновано для гарантування таким суб'єктам безперешкодного доступу до правосуддя внести доповнення до Кодексу, якими засвідчити їхню здатність мати процесуальні права та обов'язки в адміністративному судочинстві та особисто їх здійснювати. Приділено увагу розв'язанню проблеми реалізації права на доступ до правосуддя громадянами України, які постійно мешкають на території, що тимчасово непідконтрольна українській владі внаслідок збройного конфлікту на сході нашої держави.

Наголошено, що проблема розмежування судових юрисдикцій залишається актуальною. Її нерозв'язаність створює перепони в реалізації особами права на доступ до правосуддя. Унаслідок аналізу положень КАС, узагальнення практики їх застосування, а також вивчення рішень ЄСПЛ, у яких констатовано порушення гарантій справедливого суду

через недосконалість норм, що встановлюють правила судової юрисдикції, сформульовано чіткі пропозиції щодо змін і доповнень, внесення яких до Кодексу й подальше їх застосування, на переконання дисертантки, сприятиме розв'язанню означеної проблеми.

У пункті 2.2.2 «*Організаційні гарантії*» відзначено, що дотримання гарантій цієї групи передбачає, щоб публічно-правовий спір розв'язувався незалежним та безстороннім судом, створеним на підставі закону. Продемонстровано, що такі гарантії вважають реалізованими, якщо спір вирішено державною інституцією, до юрисдикції якої він належить і яка під час його розгляду уповноважена вивчати і питання права, і питання факту.

На підставі аналізу рішень Європейського суду з прав людини з'ясовано, які інституції Суд сприймає як такі, що мають «повний рівень юрисдикції». У цьому контексті розглянуто питання формулювань резолютивної частини рішення суду, постановленого внаслідок розгляду справи про протиправність рішення (дії чи бездіяльності), що було ухвалене (вчинена або допущена) суб'єктом влади у зв'язку з реалізацією дискреційних повноважень.

Акцентовано увагу на проблемі забезпечення внутрішньої незалежності суддів, актуалізацію якої дисертантка пов'язує із закріпленням в оновленому КАС імперативних правил щодо врахування суддями правових позицій Верховного Суду, викладених у висновках щодо застосування норм права, та висновків Верховного Суду, сформульованих у рішеннях за результатами розгляду зразкових справ.

У пункті 2.2.3 «*Процедурні гарантії*» зазначено, що реалізація гарантій цієї групи потребує запровадження процесуальних правил, які забезпечать справедливий, публічний та здійснений упродовж розумного строку розгляд публічно-правового спору.

Звернення до рішень Європейського суду з прав людини дало змогу зробити висновок про те, що гарантія справедливого розв'язання публічно-правового спору буде дотримана за умов забезпечення в судовому процесі рівності учасників справи перед судом і законом, їхньої змагальності й належного обґрунтування судом свого рішення. Уточнено, що судовий процес вважають публічним, якщо учасникам справи надано можливість обирати між усним слуханням чи розглядом справи в письмовому провадженні, нормотворець виважено ставиться до встановлення обмежень присутності публіки в судовому засіданні, а також якщо всім зацікавленим особам гарантовано доступ до текстів судових рішень. Відзначено, що розумність строку розв'язання публічно-правового спору встановлюють окремо для кожного випадку з огляду на критерії, вироблені Судом як для тривалості провадження в суді, так і для тривалості провадження з виконання судового рішення.

Зосереджено увагу на проблемі гарантування в адміністративному судочинстві рівних процесуальних можливостей нерівним у матеріальних відносинах учасникам справи – приватним особам та суб'єктам владних повноважень. Наголошено, що рівність перед

законом учасників адміністративної справи забезпечується впровадженням правил, які ґрунтуються на принципах змагальності, диспозитивності та офіційного з'ясування всіх обставин у справі. Офіційне з'ясування всіх обставин у справі є спеціальним принципом адміністративного судочинства; він властивий лише розглядуваній формі здійснення правосуддя. Запровадження цього принципу зумовлює процесуальну активність адміністративного суду. Визначено сутність принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі, встановлено його зв'язок з диспозитивністю та розглянуто, як цей принцип впливає на дію принципу змагальності учасників справи.

Розділ 3 «Верховенство права та принципи адміністративного судочинства» об'єднує два підрозділи і присвячений характеристиці елементів верховенства права як вимог, що ставляться до діяльності з розгляду й вирішення публічно-правових спорів, їхньому співвідношенню з гарантіями справедливого суду та принципами адміністративного судочинства.

У підрозділі 3.1 *«Верховенство права в адміністративному судочинстві»* констатовано, що верховенство права є ідеєю, наповненою вимогами, які ставляться до представників всіх гілок влади. Водночас кожна з них має своє специфічне наповнення стосовно носіїв законодавчої, виконавчої та судової влади. Уточнено зміст вимог, які висувають до судової діяльності з вирішення спорів у сфері публічно-правових відносин.

Доведено, що адміністративне судочинство ґрунтується на ідеї верховенства права, якщо правосуддя в адміністративних справах є доступним, здійснюється незалежним та безстороннім судом, який, керуючись законом, ухвалює справедливі та обґрунтовані рішення. Підкреслено, що діяльність з розгляду й вирішення публічно-правових спорів базується на розглядуваній ідеї за умови дотримання адміністративним судом усіх наведених вимог; нехтування хоча б однією з них призводить до ігнорування ідеї в цілому.

Наголошено, що забезпечити дотримання вимог верховенства права можна шляхом викладення в процесуальному законі норм про принципи судочинства так, щоб вони розкривали змістове наповнення кожної з них. Аргументовано, що такі норми мають виконуваний і лаконічний вигляд, якщо вони містять інформацію про конвенційні гарантії справедливого суду, описані з огляду на їх тлумачення Європейським судом з прав людини. Таким чином, запровадження обов'язкових елементів верховенства права гарантовано в адміністративному судочинстві вимогами ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., які мають знайти своє відображення в його (судочинства) принципах.

У підрозділі 3.2 *«Елементи верховенства права як принципи адміністративного судочинства та їх пов'язаність з гарантіями справедливого суду»* представлено огляд адміністративних процесуальних законів 9 країн, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., а відтак намагаються запроваджувати такі правила

відправлення правосуддя, які ґрунтуються на базових вимогах, закріплених у цьому міжнародному документі. Установлено, що в жодному з актів не вживають сполучення слів «верховенство права»; у більшій частині законів норми про принципи сформульовано з використанням юридичних конструкцій, що містяться в ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

Зазначено, що в адміністративному процесуальному законі саме приписи про принципи адміністративного судочинства мають відобразити гарантії справедливого суду, а значить, й увібрати домінанту верховенства права. Доведено, що повноцінна імплементація в національний адміністративний процесуальний закон гарантій справедливого суду можлива в разі нормативного закріплення оновленого переліку принципів відповідної форми здійснення правосуддя. Представлено такий перелік принципів, деяким з них подано характеристику, на ґрунті якої сформовано правила, запропоновані для закріплення в Кодексі адміністративного судочинства України.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й запропоновано розв'язання наукової проблеми, сутність якої полягає в розробленні концептуальних основ адміністративного судочинства, з'ясуванні їхнього змісту, встановленні зв'язків між ними та визначенні шляхів відображення цих основ у національному адміністративному процесуальному законі з метою їх повноцінного впровадження в діяльність судів з розгляду й розв'язання публічно-правових спорів. Основними науковими й практичними результатами дослідження, які сприяли вирішенню наукової проблеми, можна визнати такі.

1. Сучасні науковці-адміністративісти переважно підтримують так звану «широку» концепцію адміністративного процесу, згідно з якою відповідний процес розуміють як порядок вирішення будь-яких справ, що виникають в управлінській сфері, зокрема й судових. За такого підходу структурним елементом адміністративного процесу стає адміністративне судочинство. Отже, одну правову категорію вживають для визначення порядку різної за своїм призначенням діяльності представників виконавчої і судової гілок влади.

Менш поширена серед представників адміністративно-правової науки судова концепція адміністративного процесу. Вона полягає в тому, що адміністративний процес сприймають як порядок розгляду й вирішення судом спорів, що виникають з публічно-правових відносин. Саме така концепція, на переконання дисертантки, заслуговує на підтримку з огляду на те, що на сьогодні в нашій державі утворено спеціалізовані суди, які функціонують за правилами окремого процесуального закону – Кодексу адміністративного

судочинства України.

2. Категорії «адміністративний процес» та «адміністративне судочинство» є рівнозначними. Обидві категорії описують рух у напрямі розв'язання публічно-правового спору, який є неможливим без виникнення унормованого за допомогою процесуальних правил суспільного зв'язку між судом та сторонами спору. Отже, адміністративний процес (судочинство) – це процесуальні правові відносини, однією зі сторін яких виступає адміністративний суд, здатний вирішити публічно-правовий спір у порядку, що регламентований нормами Кодексу адміністративного судочинства України.

3. Іманентні риси адміністративного судочинства полягають у тому, що ця форма здійснення правосуддя: а) передбачає функціонування спеціалізованих адміністративних судів; б) регламентована нормами спеціального процесуального закону – Кодексу адміністративного судочинства України; в) спрямована на розв'язання публічно-правових спорів.

4. Місцеві загальні суди, за Кодексом адміністративного судочинства України у редакції 2017 р., поряд зі спеціалізованими адміністративними судами уповноважені розв'язувати декілька видів публічно-правових спорів; їх значно менше порівняно з тими, що вирішували зазначені суди згідно з Кодексом у редакції 2005 р. Системний аналіз положень оновленого Кодексу, а також звернення до практики його застосування уможливило висновок про обґрунтованість такого звуження предметної юрисдикції. Переважну більшість справ, що раніше були предметно підсудні місцевим загальним судам, тепер віднесено до юрисдикції місцевих адміністративних судів, які, розглядаючи ці справи в порядку спрощеного позовного провадження, здатні забезпечити їх «кваліфіковане» вирішення впродовж стислих строків.

5. Центральне місце серед актів, що регламентують адміністративне судочинство, посідає Кодекс адміністративного судочинства України. Його норми побудовано з огляду на приписи Конституції України та міжнародних нормативно-правових актів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Зазначене, однак, не виключає безпосереднього застосування адміністративними судами конституційних норм чи норм міжнародних актів, зокрема, у випадках, коли Кодекс чітко не врегулює певних питань судового процесу внаслідок формулювання його правил з використанням оціночних понять.

6. Визначальною рисою адміністративного судочинства є те, що в результаті його здійснення вирішують спір між приватною особою і суб'єктом владних повноважень. Порядок вирішення подібного спору потребує запровадження правил, застосування яких приведе до надання учасникам справи рівних процесуальних можливостей щодо доведення своєї позиції в суді. Частково означене досягається тим, що згідно з правилами

адміністративного судочинства під час вирішення публічно-правового спору адміністративний суд відіграє активну роль, реалізує повноваження, не властиві судам інших юрисдикцій.

7. Концептуальні основи адміністративного судочинства – це ідеї, які зумовлюють призначення даної форми здійснення правосуддя, справляють принциповий вплив на зміст норм, що встановлюють повноваження адміністративного суду та права й обов'язки учасників справи, окреслюють порядок дій, які послідовно вчиняють у судовому процесі і які у сукупності його формують.

Концептуальними основами адміністративного судочинства є ідеї верховенства права і справедливого суду. Зазначені ідеї взаємопов'язані та взаємозалежні. Верховенство права представлено сукупністю обов'язкових елементів (вимог). Запровадження кожного з цих елементів забезпечено в судочинстві гарантіями справедливого суду, що закріплені в ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. й мають знайти своє відображення в його (судочинства) принципах.

8. Загальноправовий характер верховенства права зумовлює те, що, з одного боку, ця ідея передбачає вимоги, які ставляться до представників усіх гілок влади, з іншого – кожна з вимог має своє специфічне наповнення стосовно носіїв законодавчої, виконавчої та судової влади. Адміністративне судочинство як форма здійснення судової влади ґрунтується на ідеї верховенства права в разі дотримання таких вимог: (а) правосуддя в адміністративних справах має бути доступним, а адміністративний суд незалежним та безстороннім; (б) адміністративний суд повинен неухильно дотримуватися законів, діяти виключно в межах своїх повноважень, реалізуючи які, (в) він має приймати розумні, справедливі, умотивовані та позбавлені будь-яких ознак необґрунтованої дискреції рішення; (г) розглядаючи справи, адміністративний суд має застосовувати закон однаково для всіх, г) надаючи йому тлумачення у спосіб, що забезпечує пріоритет прав і свобод людини; (д) його остаточні рішення не можуть братися під сумнів та мають неухильно виконуватися.

9. Подальшого розвитку вимоги верховенства права, що висувають до адміністративного судочинства, зазнають у гарантіях справедливого суду, які закріплені в ст. 6 Конвенції й витлумачені в рішеннях Європейського суду з прав людини. Гарантії справедливого суду представлено трьома групами, а саме: гарантіями (а) доступу до правосуддя, (б) організаційними та (в) процедурними.

10. Гарантії доступу до правосуддя в адміністративних справах спрямовані на створення умов, за яких приватна особа зможе: а) ініціювати вирішення публічно-правового спору в суді; б) домагатися його безпосереднього розгляду адміністративним судом з перспективою отримати остаточне та виконане рішення суду; в) отримати правничу

допомогу, зокрема, за наявності підстав, – безоплатну; г) сплатити судовий збір, розмір якого не буде обтяжливим.

11. Організаційні гарантії справедливого суду передбачають розгляд публічно-правового спору (а) незалежним та (б) безстороннім адміністративним судом, (в) створеним на підставі закону. Такі гарантії вважать дотриманими в адміністративному судочинстві, якщо публічно-правовий спір вирішено державною інституцією, до юрисдикції якої він (спір) належить і яка під час його розгляду уповноважена розв'язувати і питання права, і питання факту. Особи, яким безпосередньо доручено вирішувати спір, мають бути призначені на посади відповідно до закону, не повинні зазнавати будь-якого зовнішнього чи внутрішнього впливу й зобов'язані утримуватися від заяв та дій, які можуть підірвати впевненість у їхній безсторонності.

12. Процедурні гарантії полягають у (а) справедливому, (б) публічному та (в) здійсненому упродовж розумного строку розв'язанні публічно-правового спору. Гарантія справедливого розв'язання публічно-правового спору є дотриманою за умов забезпечення в судовому процесі рівності учасників справи перед судом і законом, їхньої змагальності й належного обґрунтування судом свого рішення; публічності – за умов надання учасникам справи можливості обирати між усним слуханням справи чи розглядом її в письмовому провадженні, виваженим ставленням нормотворця до встановлення обмежень присутності в судовому засіданні публіки, а також за умов забезпечення всім зацікавленим особам доступу до судових рішень; розумності строку розв'язання – за умов дотримання строку, що визначений окремо для кожного випадку з огляду на критерії, вироблені Європейським судом з прав людини як для тривалості провадження в суді, так і для тривалості провадження з виконання судового рішення.

13. Зазначено, що в адміністративному процесуальному законі саме приписи про принципи адміністративного судочинства мають відобразити гарантії справедливого суду, а значить, й увібрати домінанту верховенства права. Повноцінна імплементація в національний адміністративний процесуальний закон гарантій справедливого суду можлива в разі нормативного закріплення оновленого переліку принципів адміністративного судочинства. Такий перелік має вміщувати принципи: 1) доступу до правосуддя в адміністративних справах; 2) заборони дискримінації (рівності учасників процесу перед судом); 3) незалежності та безсторонності адміністративного суду; 4) публічності судового процесу; 5) законності; 6) рівності учасників справи перед законом; 7) змагальності учасників справи; 8) диспозитивності; 9) офіційного з'ясування всіх обставин у справі; 10) забезпечення права на апеляційний перегляд справи; 11) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення; 12) обґрунтованості судового рішення; 13) розумності строків розв'язання

адміністративних справ.

14. Кодекс адміністративного судочинства України не визнає процесуальної правоздатності за тими формуваннями, які, за законом, є суб'єктами права, однак такими, що, реалізуючи нормативно закріплені можливості, за власним бажанням не набули статусу юридичної особи. Означене не відповідає позиції Європейського суду з прав людини, згідно з якою кожна особа, незалежно від того, чи набула вона статусу юридичної, не може бути обмежена в доступі до правосуддя в адміністративних справах. Для безперешкодного гарантування такого доступу доцільно внести доповнення до Кодексу, якими засвідчити здатність зазначених осіб мати процесуальні права та обов'язки в адміністративному судочинстві та особисто їх здійснювати.

15. Проблема розмежування судових юрисдикцій залишається актуальною. Це призводить до виникнення перепон у реалізації особами права на судовий захист прав, свобод, інтересів, зокрема, від порушень з боку представників влади. З огляду на зазначене та з метою гарантування доступу до правосуддя в адміністративних справах варто внести зміни й доповнення до Кодексу адміністративного судочинства України, які:

- а) передбачатимуть, що в разі скасування судового рішення із закриттям провадження у справі у зв'язку з порушенням правил юрисдикції, визначених ст. 19 Кодексу, апеляційний та/або касаційний суд у резолютивній частині свого рішення повинен відзначити, до юрисдикції якого суду віднесено розгляд такої справи;
- б) уточнять, що справи підлягають переданню на розгляд Великої Палати Верховного Суду в усіх випадках, коли учасник справи оскаржує судові рішення з підстав порушення правил предметної юрисдикції, визначених ст. 19 Кодексу;
- в) установлять, що за наслідками розгляду касаційної скарги, у якій ставиться питання про порушення правил предметної юрисдикції, визначених ст. 19 Кодексу, Велика Палата Верховного Суду, незважаючи на те, що таке порушення мало місце, має право залишити чинним судові рішення щодо суті справи, ухвалені судом першої чи апеляційної інстанції, якщо, за позицією Великої Палати Верховного Суду, таке судові рішення є справедливим, обґрунтованим та в частині застосування норм матеріального права – законним.

16. Незалежність суддів має внутрішній аспект, який виявляється в тому, що кожен суддя ухвалює рішення виключно на підставі Конституції та законів України, а не позицій, висловлених вищими за рангом судьями. Отже, дотримання вимоги внутрішньої незалежності суддів потребує закріплення в тексті Кодексу адміністративного судочинства України права судді відступити від: а) правової позиції, викладеної Верховним Судом у висновку щодо застосування норм права, та б) висновків, викладених Верховним Судом у рішенні за результатами розгляду зразкової справи, з наведенням відповідного

обґрунтування.

17. Вимоги заборони дискримінації та рівності перед законом в нормативному акті, що регламентує адміністративне судочинство, потребують окремого опису. Усі учасники судового процесу мають бути недискримінованими або рівними перед судом без огляду на їхні особистісні якості. Рівність перед законом полягає в тому, що закон наділяє учасників адміністративної справи рівними процесуальними можливостями, які зумовлені їхніми «ролями» в судовому процесі.

18. Рівність перед законом учасників справи забезпечується в адміністративному судочинстві впровадженням правил, які ґрунтуються на принципах змагальності учасників справи, диспозитивності та офіційного з'ясування всіх обставин у справі. Отже, нормативний зміст принципів рівності перед законом учасників справи, їхньої змагальності, диспозитивності та офіційного з'ясування всіх обставин у справі має бути закріплено в одній статті Кодексу адміністративного судочинства України.

19. Сутність принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі полягає в тому, що адміністративний суд під час розв'язання публічно-правового спору відіграє роль не тільки арбітра, а й активного учасника процесу, уповноваженого на дії, вчинення яких може суттєво позначитися на результатах його (спору) вирішення. Дія цього принципу виявляється в його зв'язку з диспозитивністю та змагальністю учасників справи; він зумовлює змістове наповнення цих принципів.

Зв'язок офіційного з'ясування всіх обставин у справі з диспозитивністю виражається в тому, що адміністративний суд: а) може вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для ефективного захисту прав, свобод, інтересів людини й громадянина, інших учасників публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень; б) має здійснювати контроль за реалізацією позивачем права відмовитися від позову повністю або частково на будь-якій стадії судового провадження або відмовитися від примусового виконання судового рішення на стадії його виконання, а також має контролювати реалізацію відповідачем права визнати позов; в) має право з власної ініціативи вживати заходів забезпечення позову; г) має право відмовити в затвердженні умов примирення учасників справи.

Змагальність учасників справи в адміністративному судочинстві через дію принципу офіційного з'ясування набуває додаткових проявів, які простежуються в тому, що суд уповноважено: а) визначати предмет доказування, а також докази, необхідні для підтвердження чи спростування певних обставин; б) пропонувати учасникам справи подати чіткі докази; в) самостійно виявляти і витребувати докази, яких, на його думку, не вистачає; г) досліджувати докази щодо обставин, які визнаються учасниками справи.

20. Запровадження Кодексом адміністративного судочинства України в редакції 2017 р. правил, що уможливають розгляд деяких адміністративних справ виключно в порядку письмового провадження (ст. 263 Кодексу), створює небезпеку порушення процедурної гарантії справедливого суду, яка вимагає забезпечення публічного вирішення судом правових конфліктів. Запобігти такому порушенню можна, виключивши з тексту Кодексу цю норму. За такого виключення справи, перелічені в ст. 263, розглядатимуться за правилами спрощеного позовного провадження із проведенням судового засідання або в порядку письмового провадження. Питання щодо доцільності усних слухань вирішуватиметься судом з урахуванням позицій учасників справи, а також з огляду на обставини кожної конкретної конфліктної ситуації.

21. Визначені в ч. 8 ст. 10 Кодексу адміністративного судочинства України підстави розгляду адміністративної справи у закритому судовому засіданні порівняно з конвенційними вимогами з цього приводу виглядають надто чіткими. Конвенційні положення сформульовано з використанням оціночних понять; відповідні правила встановлюють межі, орієнтуючись на які, суд має вирішити питання про закриті судові засідання, зважаючи на обставини певної справи. Вони уповноважують суддів діяти на власний розсуд, що дає їм змогу бути більш гнучкими, максимально орієнтованими на забезпечення інтересів приватної особи, права якої потребують захисту. Отже, цей припис національного адміністративного процесуального закону доцільно сформулювати з використанням юридичних конструкцій, притаманним конвенційним положенням.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Писаренко Н. Б. Засади адміністративного судочинства (сучасний український контекст) : монографія. Харків : Право, 2019. 248 с.
2. Писаренко Н. Б., Сьоміна В. А. Адміністративно-правові спори (удосконалення порядку вирішення) : монографія. Харків : Право, 2011. 136 с.
3. Писаренко Н. Б., Сьоміна В. А. Адміністративно-правові спори (удосконалення порядку вирішення) : монографія. 2-ге вид., зі змінами та допов. Харків : Право, 2012. 136 с.
4. Писаренко Н. Б. Історія розвитку адміністративної юстиції в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2003. Вип. 4. С. 112–117.

5. Писаренко Н. Б. Адміністративна юстиція в структурі предмета адміністративного права. *Проблеми законності*. 2003. Вип. 58. С. 71–74.
6. Писаренко Н. Б. Поняття і риси адміністративної юстиції. *Проблеми законності*. 2003. Вип. 62. С. 53–58.
7. Писаренко Н. Б. Адміністративні суди в Україні: система й окремі аспекти діяльності. *Проблеми законності*. 2005. Вип. 75. С. 112–121.
8. Битяк Ю., Писаренко Н. Процесуальна форма відправлення правосуддя в спорах за участю суб'єктів владних повноважень. *Право України*. 2006. № 10. С. 78–81.
9. Писаренко Н. Б. Термінологія Кодексу адміністративного судочинства України: окремі аспекти застосування. *Проблеми законності*. 2008. Вип. 94. С. 132–139.
10. Битяк Ю. П., Писаренко Н. Б. Реалізація громадянами права на судовий захист у відносинах за участю Служби безпеки України. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 226–233.
11. Писаренко Н. Б. Розмежування юрисдикції судів щодо вирішення спорів за участю суб'єктів владних повноважень. *Право України*. 2011. № 4. С. 59–64.
12. Писаренко Н. Оскарження постанови у справі про порушення митних правил: окремі питання застосування процесуальних норм Митного кодексу України. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2013. № 3. С. 68–74.
13. Pisarenko Nadija Borisivna Die gerichtliche und außergerichtliche Ordnung bei der Lösung von öffentlichrechtlichen Streitigkeiten, ihr Zusammenspiel und Zustand ihrer Rechtsregulierung in der Ukraine. *Recht der Osteuropäischen Staaten; ReOS*. 2014. № 1. S. 15–23. URL: <http://www.reos.uni-goettingen.de/wp-content/uploads/S15-23.pdf>.
14. Писаренко Н., Бойко І. Деякі питання розгляду судами справ за участю органів та посадових осіб місцевого самоврядування. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2014. № 2. С. 78–86.
15. Писаренко Н. Б. Адміністративний процес та адміністративне судочинство: до питання про співвідношення правових категорій. *Адміністративне право і процес*. 2015. № 1(11). С. 269–276.
16. Писаренко Н. Б. До питання про сутність адміністративного процесу. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 13. С. 141–145. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/03/pysarenko_13.pdf.
17. Pysarenko N. V. Impact of the resolution of the European Court of Human Rights on formation of the position regarding the application of the separate provisions of the legislation on administrative offences. *Адміністративне право і процес*. 2015. № 2(12). С. 16–22.
18. Писаренко Н. Б. До питання про особливості формування вітчизняної концепції адміністративного процесу. *Адміністративне право і процес*. 2015. № 3(13). С. 202–216.

19. Писаренко Н. Б. Окремі аспекти реалізації права на справедливий суд у провадженні в справах про адміністративні правопорушення. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 22. С. 61–69. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/12/pysarenko_22.pdf.
20. Писаренко Н. Про складові незалежної адміністративної юстиції. *Право України*. 2016. № 2. С. 31–37.
21. Писаренко Н. Б. Застосовність гарантій права на справедливий суд в адміністративному судочинстві: практика Європейського суду з прав людини та українські реалії. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3(86). С. 214–228.
22. Писаренко Н. Б. Межі судового контролю щодо дискреційних адміністративних актів: практика Європейського суду з прав людини та українські реалії. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1(88). С. 109–119.
23. Писаренко Н. Б. Чи є верховенство права принципом адміністративного судочинства? *LEX PORTUS*. 2017. № 5(7). С. 41–50.
24. Писаренко Н. Б. Верховенство права в адміністративному судочинстві: від доктринальної ідеї до практичної імплементації. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. Т. 25. № 1. С. 134–145.
25. Писаренко Н. Б. Процесуальні правові відносини в структурі предмета адміністративного права. *Адміністративне право і процес*. 2018. № 2(21). С. 4–15.
26. Писаренко Н. Верховенство права, конвенційні гарантії справедливого суду та принципи адміністративного судочинства. *Право України*. 2019. № 4. С. 55–76.
27. Писаренко Н. Внутрішня незалежність суддів (деякі міркування на тлі змінених положень Кодексу адміністративного судочинства України). *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 65. С. 61–67. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2019/07/pysarenko_65.pdf.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

28. Писаренко Н. Б. Закон «Про судоустрій України» – основа побудови системи адміністративних судів. *Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків 18–19 квіт. 2002 р.). Київ ; Харків : Юрінком Інтер, 2002. С. 125–127.
29. Писаренко Н. Б. Призначення адміністративного судочинства. *Конституція України: досвід реалізації та шляхи удосконалення* : матеріали «круглого столу» (м. Харків, 21 черв. 2006 р.) / ред. кол. Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк, Г. В. Чапала. Харків : Право, 2006. С. 32–33.
30. Битяк Ю. П., Писаренко Н. Б. Законодавчі засади розмежування компетенції судів загальної юрисдикції. *Актуальні проблеми застосування Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України* : тези доповідей та наукових повідомлень

- учасників міжнародної наук.-практ. конф. (25–26 січ. 2007 р.) / за заг. ред. проф. В. В. Комарова. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2007. С. 78–80.
31. Писаренко Н. Б. Відкритість та гласність адміністративного судочинства у світлі Конвенції про захист прав та основоположних свобод. *Правова система України: проблеми і тенденції розвитку* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 3 черв. 2010 р.). Харків : Ін-т державного буд-ва та місцевого самоврядування НАПрН України; Нац. юрид. акад. України, 2010. С. 63–65.
32. Писаренко Н. Б., Сьоміна В. А. Шляхи розв'язання адміністративно-правових спорів. *Формування європейського правового простору: історія і сучасність* : матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 трав. 2011 р.). Харків : НАПрН України, Ін-т державного буд-ва та місцевого самоврядування НАПрН України; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2011. С. 134–137.
33. Писаренко Н. Б. Судовий і позасудовий порядок вирішення публічно-правових спорів, їх співвідношення і стан правового врегулювання в Україні. *Вплив Європейського Союзу на національне адміністративне судочинство* : матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Харків, 25–26 трав. 2011 р.). Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, Університет ім. Георга-Августа, (Німеччина, м. Гьотінген), 2012. С. 67–77.
34. Писаренко Н. Б. К вопросу о чертах административного судопроизводства. *Публичное и частное право. Реализация теоретических разработок* : материалы международного юридического саммита (г. Киев, 25 сент. 2013 г.) / Европейская международная научная лига юристов «Consensus omnium». Киев, 2013. С. 101–105.
35. Писаренко Н. Б. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на формування позицій з приводу застосування окремих норм адміністративного права. *Актуальні проблеми адміністративно-правового регулювання* : матеріали круглого столу (м. Київ, 15 трав. 2014 р.). Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. С. 152–157.
36. Писаренко Н. Б. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на формування позицій з приводу застосування окремих положень законодавства про адміністративні правопорушення. *Сучасна адміністративно-правова доктрина захисту прав людини* : тези доповідей та наук. повідомлень учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 17–18 квіт. 2015 р.). Харків : Право, 2015. С. 188–194.
37. Писаренко Н. Про складові незалежної адміністративної юстиції. *Захист прав людини в адміністративному судочинстві: сучасний стан і перспективи розвитку в Україні* : збірник матеріалів міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 1–2 жовтня 2015 р.) / за заг. ред. О. М. Нечитайла. Київ : Ваіте, 2015. С. 135–138.

38. Писаренко Н. Б. Про складові незалежної адміністративної юстиції. *Роль і місце адміністративної юстиції в умовах проведення конституційної реформи* : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Запоріжжя, 23 жовт. 2015 р.) / за ред. М. І. Смоковича, А. О. Монаєнка, В. В. Городовенка, О. В. Прудивуса, В. Я. Настюка та ін. Запоріжжя : КПУ, 2015. С. 151–154.
39. Писаренко Н. Б. Право на справедливий суд у спорах, що виникають з публічно-правових відносин: окремі аспекти реалізації. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід* : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, Тернопільський національний економічний університет, 8–9 квітня 2016 р.). Тернопіль : Економічна думка, 2016. С. 78–80.
40. Писаренко Н. Б. Захист права на державну службу в суді (до питання про застосовність гарантій пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у провадженнях за позовами державних службовців). *Актуальні питання реалізації нового Закону України «Про державну службу»* : тези доповідей Всеукраїнського форуму вчених-адміністративістів (м. Запоріжжя, 21 квіт. 2016 р.) / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. С. 162–165.
41. Писаренко Н. Концепція адміністративного процесу у дослідженнях сучасних вітчизняних науковців. *Історія вітчизняного та європейського адміністративного права і процесу* : I Міжнародна наук.-практ. конф. (м. Київ, 6 жовт. 2016 р.; м. Львів, 11 листоп. 2016 р.) : тези виступів / за редакцією д. ю. н., професора В. М. Бевзенка. Харків : ФОП Панов А. М., 2017. С. 400–405.
42. Писаренко Н. Позасудове оскарження як вид адміністративної процедури (стан та перспективи удосконалення правового врегулювання). *Адміністративна процедура: особливості формування української концепції* : матеріали Круглого столу (м. Харків, 15 верес. 2017 р.). Харків : Національна академія правових наук України; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2017. С. 86–91. URL: http://www.aprnu.kharkiv.org/doc/Admin_procedura.pdf.
43. Писаренко Н. Доступність правосуддя для внутрішньо переміщених осіб. *Права біженців та внутрішньо переміщених осіб: кращі європейські практики та шляхи їх імплементації* : матеріали Міжнародної конференції (м. Харків, 3–4 квіт. 2018 р.). Харків : Національна академія правових наук України; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2018. С. 87–104.
44. Писаренко Н. Единство принципів процедури в адміністративном и финансовом праве. *Вороновські читання (Єдність адміністративних та фінансових процедур)* : збірник статей, доповідей та тез учасників міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 5–6 жовтня 2018 р. / редкол.:

М. Кучерявенко, Й. Пуделька, О. Головашевич. Харків : Асоціація фінансового права України, 2018. С. 123–128.

45. Писаренко Н. Внутрішня незалежність суддів (деякі міркування на тлі змінених положень Кодексу адміністративного судочинства України). *Закарпатські правові читання* : матеріали XI Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 11–13 квіт. 2019 р.). Ужгород : РІК-У. 2019. С. 224–232.
46. Писаренко Н. Судова доктрина: джерело права чи приклад правозастосування (деякі міркування на тлі змінених положень Кодексу адміністративного судочинства України). *Судовий розгляд податкових і митних спорів: проблеми, виклики, пріоритети* : збірник матеріалів II Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 4–5 лип. 2019 р.). Київ, 2019. С. 153–161.

**Наукові праці, які додатково відображають
результати дослідження:**

47. Адміністративне судочинство : навч. посіб. / І. М. Балакарева, І. В. Бойко, Я. С. Зелінська та ін. ; за заг. ред. Н. Б. Писаренко. Харків : Право, 2016. 312 с.
48. Писаренко Н. До питання про розмежування компетенції судів загальної юрисдикції. *Судоустрій і судочинство в Україні*. 2007. № 1. С. 14–18.
49. Битяк Ю. П., Писаренко Н. Б. Поняттєвий апарат Кодексу адміністративного судочинства України: окремі проблеми застосування. *Судова практика*. 2007. № 11. С. 3–11.
50. Писаренко Н. Судебный контроль в отношении дискреционных административных актов: практика Европейского суда по правам человека и украинские реалии. *Ежегодник публичного права 2017: Усмотрение и оценочные понятия в административном праве*. Москва : Инфотропик Медиа, 2017. С. 215–226.
51. Pysarenko N. Impact of the resolution of the European Court of Human Rights on formation of the position regarding the application of the separate provisions of the legislation on administrative offences. *Yearbook of Ukrainian law : Coll. of scientific papers* / responsible for the issue O. V. Petryshyn. Kharkiv : Law, 2017. № 9. P. 126–131.
52. Pysarenko N. Unity of Procedure Principles in Administrative and Tax Law. *Yearbook of Ukrainian law : Coll. of scientific papers* / responsible for the issue O. V. Petryshyn. Kharkiv : Law, 2019. № 11. P. 194-196.

АНОТАЦІЯ

Писаренко Н. Б. Концептуальні основи адміністративного судочинства в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2019.

Дисертацію присвячено розробленню концептуальних основ адміністративного судочинства, розкриттю їх змісту та встановленню зв'язку між ними для вирішення проблеми нормативного відображення цих основ у національному адміністративному процесуальному законі.

Концептуальними основами адміністративного судочинства визнано ідеї, які обумовлюють призначення даної форми здійснення правосуддя, справляють принциповий вплив на зміст норм, що встановлюють повноваження адміністративного суду та права і обов'язки учасників справи, окреслюють порядок дій, які послідовно вчиняють у судовому процесі.

Встановлено, що такими основами є ідеї верховенства права і справедливого суду. Зазначені ідеї взаємопов'язані та взаємозалежні. Верховенство права представлено сукупністю обов'язкових елементів (вимог). Запровадження кожного з цих елементів забезпечено у судочинстві через гарантії справедливого суду, що закріплені у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. й мають знайти свого відображення у його (судочинства) принципах.

Ключові слова: верховенство права, гарантії справедливого суду, імплементація гарантій справедливого суду, адміністративне судочинство, принципи адміністративного судочинства.

АННОТАЦИЯ

Писаренко Н. Б. Концептуальные основы административного судопроизводства в Украине. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.07 «Административное право и процесс; финансовое право; информационное право». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2019.

Диссертация посвящена разработке концептуальных основ административного судопроизводства, раскрытию их содержания и установлению связи между ними для разрешения проблемы отображения этих основ в национальном административном процессуальном законе.

Концептуальными основами административного судопроизводства признано идеи, обуславливающие предназначение данной формы осуществления правосудия, оказывающие принципиальное влияние на содержание норм, которые устанавливают полномочия суда и права и обязанности участников дела, обозначают порядок действий, последовательно совершаемых в судебном процессе.

Установлено, что такими основами являются идеи верховенства права и справедливого суда. Указанные идеи взаимосвязаны и взаимозависимы. Верховенство права представлено совокупностью обязательных элементов (требований). Соблюдение каждого требования обеспечено в судопроизводстве посредством гарантий справедливого суда, которые определены в ст. 6 Конвенции о защите прав человека и основоположных свобод 1950 г. и должны быть отображены в его (судопроизводства) принципах.

Ключевые слова: верховенство права, гарантии справедливого суда, имплементация гарантий справедливого суда, административное судопроизводство, принципы административного судопроизводства.

SUMMARY

Pysarenko N. B. Conceptual Bases of Administrative Proceedings in Ukraine. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for achieving a degree of Doctor of Legal Sciences in specialty 12.00.07 "Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law". – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2019.

The thesis is devoted to development of conceptual bases of administrative proceedings, disclosure of their content and establishing their correlative relations for solving the problem of normative reflection of these bases in the national administrative procedural law, substantiation of proposals for improvement of the law and practice of its application.

Ideas, that determine the assignment of this form of justice, have a fundamental impact on the content of the rules that establish powers of the administrative court and rights and obligations of the participants in the case, outline the course of action that is consistently committed in the judicial process and forms it as a whole, are recognized as the conceptual bases of administrative proceedings.

Such bases have been defined to be the ideas of the rule of law and a fair trial. These ideas

are interrelated and interdependent. The rule of law is represented by a set of mandatory elements (requirements). The implementation of each of these elements is ensured in judicial proceedings through the guarantees of a fair trial, which are enshrined in Art. 6 of the 1950 Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and should be reflected in its (judicial proceedings) principles.

It has been substantiated that administrative proceedings as a form of execution of judicial power is based on the idea of the rule of law if the following requirements are observed: (a) justice in administrative cases must be accessible and the administrative court must be independent and impartial; (b) the administrative court must strictly comply with the law, act solely within the limits of its powers, exercising which (c) it must render reasonable, just, well grounded and devoid of any grounds for unreasonable discretion judgments; (d) when considering the case, the administrative court must apply the law equally to all; (h) its final decisions cannot be challenged and must be strictly enforced.

Demands of the rule of law made for administrative proceedings obtain further development of justice in respect to the guarantees of a fair trial, which are enshrined in Art. 6 of the Convention and are interpreted in the judgments of the European Court of Human Rights. Fair trial guarantees are presented by three groups, namely, guarantees of (a) access to justice, (b) organizational and (c) procedural ones.

Provisions of the administrative procedural law, which must first reflect the guarantees of a just court, and thus absorb the rule of law, are those of the principles of administrative proceedings. It is justified that full implementation of the guarantees of a fair trial in the national administrative procedural law is possible in case of normative consolidation of the updated list of administrative proceedings principles. Such list should include the following principles: 1) access to justice in administrative cases; 2) prohibition of discrimination (equality of participants before the trial); 3) independence and impartiality of the administrative court; 4) publicity of a trial; 5) legality; 6) equality of parties to the case before the law; 7) competitiveness of the case participants; 8) dispositivity; 9) official clarification of all circumstances in the case; 10) ensuring the right to appellate review; 11) ensuring the right to cassational appeal against a court decision; 12) validity of the court decision; 13) reasonableness of the time limits for resolution of administrative cases.

Key words: the rule of law, guarantees of a fair trial, implementation of guarantees of a fair trial, administrative proceedings, principles of administrative proceedings.

Відповідальний за випуск:
доктор юридичних наук, професор
Гарашук В. М.

Підп. до друку _____ . Формат 60x90 1/ 16

Папір офсетний. Віддрук. на ризографі.

Ум. друк. арк. 1,7. Обл.-вид. арк. 1,9.

Тираж 100 прим. Зам. № _____

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77